

PRIMES HOSPITES REGNI – NÉMET VENDÉGEK II.

ANDRÁS ORSZÁGÁBAN

LÁSZLÓ BALÁZS

JOG
történet

ELTE ÁJK

JOGTÖRTÉNETI KUTATÁSOK

A SZERZŐ:

DR. LÁSZLÓ BALÁZS

ÓRAADÓ

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR

JOGTÖRTÉNETI TANSZÉK

LASZLO.BALAZS@PTE.HU

2025. június 2.

A XIX. századi - nem feltétlenül objektív - művészeti feldolgozásoknak is köszönhetően II. András és az országában tartózkodó németek kapcsolatának legismertebb része az uralkodó és a merániai Gertrúd királyné köreihez tartozó németek viszonya. De még az objektívebben szemlélődő történelemtudomány berkeiben is találkozunk olyan állásponttal, amely szerint „András családi boldogsága nem volt javára az országnak”.¹ Azt mindenesetre királyi oklevelek is bizonyítják, hogy a királyné és családtagjai saját híveik előnyére több esetben közbenjártak II. Andrásnál.²

A közelmúltban - 2024-ben - emlékezett meg a jogtörténész szakma a Warastól Boraltig élő³ német vendégek, közmertebb megjelöléssel az erdélyi szászok 1224. évi kiváltságleveléről,⁴ az *Andreanum*-ról. Kevésbé köztudott, hogy két évtizeddel korábban, 1206-ban II. András már megállapította az ugyancsak

Erdély területén, *Karako* és *Chrapundorf* (ma: Boroskrakkó és Magyarigen, Fehér megye), valamint *Rams* (ma: Romosz, Hunyad megye) falvakban élő vendégek szabadságait.⁵ Későbbi átiratban és hiányos szöveggel maradt fenn a *karakoi* és *krapundorfi* vendégek 1225. évi keltezésű privilégiuma is,⁶ amelynek *intitulatio* (megnevezés) része ugyan László királyra utal, a forráskritikai elemzések azonban a keltezés helyességét elfogadva azt is II. Andrásnak tulajdonítják.⁷ 1230-ban pedig a szűkebb értelemben vett Erdély területén kívül, de ugyancsak a keleti országrészben élő szatmárnémeti német vendégek kaptak kiváltságlevelet a királytól.⁸

A II. András által kiváltságolt, egyaránt a keleti országrészben élő német vendégek jogállása nem volt egységes. A *karakoiak*, *chrapundorfiak* és *ramsiak* 1206. évi kiváltságlevelével őket az ország vendégeinek (*hospites regni*), településeiket pedig falvaknak (*de tribus villis*) nevezi. A *karakoiak* és *krapundorfiak* 1225. évi keltezésű oklevele a király vendégeiként (*hospites nostri*) azonosítja őket. A szatmárnémetiek 1230. évi kiváltságlevelére szerint is a király a „német vendégeinek” (*nostris hospitibus Teutonicis*) enged szabadságokat. Mindezek tehát olyan vendégek, akik kisebb közösségekben telepedtek le, és ugyan származásukra utalással, de lényegét tekintve adott település lakójaként nyerték el szabadságaikat a királytól. Ők azok a hospesek, akik eredetileg az országon kívülről érkezve a városias településen élés hagyományait hozták magukkal hazánkba, majd a XIII. század folyamán a várszerkezetből kiemelkedő várnépekkel és más, hozzájuk csatlakozó szabad állapotú népelemekkel egy-egy

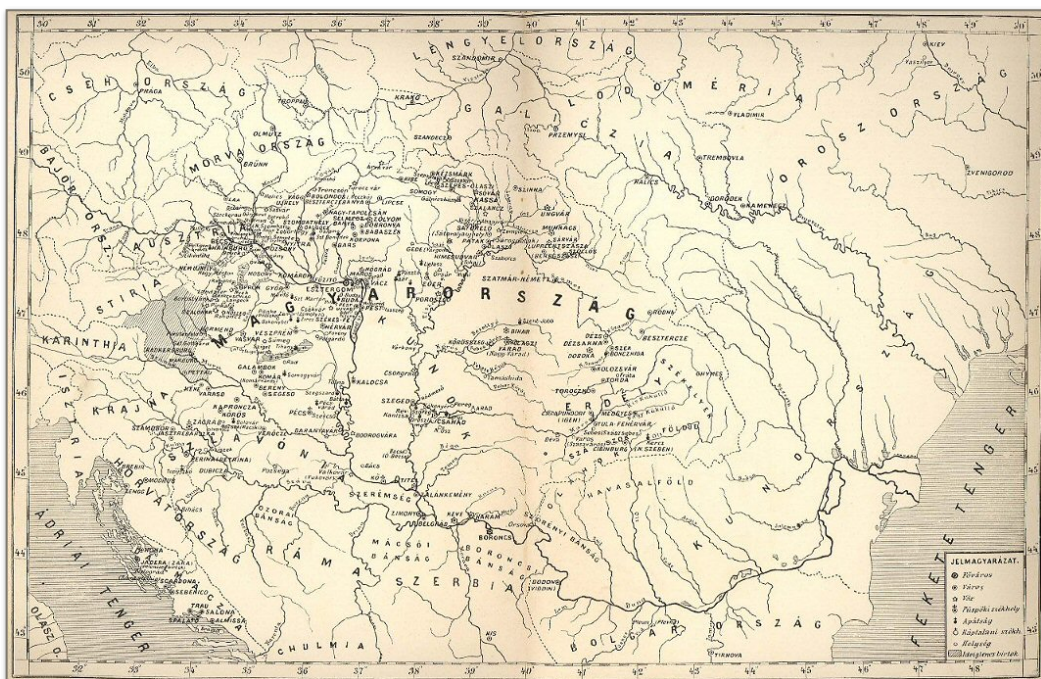
településen azonos jogállást elnyerve egy közösséget formáltak,⁹ és akiknek településeit méltán tekinthetjük a későbbi szabad királyi városok előképeinek, őket magukat pedig a polgárság előfutárainak.

Az *Andreanum* a benne kiváltságolt népelemeket ugyan-csak hospeseknek, a király erdélyi német vendégeinek (*nostris hospites Teutonicis* Ultrasiluanii) nevezi, akik azonban nem egy település közösségét alkotják, hanem egy nagyobb területen elszórtan élő etnikai közösség tagjai. Összetételük heterogénebb a hospesközösségek lakosságánál, esetükben a vendég megjelölés továbbra is inkább származásukra, a magyar király országába - valamikor - történt betelepülésükre utal, de jogállásuk egyes hasonlóságok ellenére sem azonosítható az előbbi, kiváltságolt településen élő hospesekével. Az *Andreanum* már a nem egy településen élők nagyobb területi-etnikai autonómiáját megalapozó kiváltságok korai képviselője.¹⁰

Közös a II. András által kiváltságolt német vendégekben, hogy magyarországi letelepedésük pontos ideje nem ismert. Több jel is arra mutat azonban, hogy a kiemelt királyi figyelem egyik oka az lehetett, hogy ezek a népelemek már a királyság korai időszakában a magyar király uralmi területére és hatalma alá kerültek.

Egy a *karakoiak*, *chrapundorfiak* és *ramsiak* 1206. évi kiváltságlevelét is elemző - annak romániai, román nyelvű forráskiadására hivatkozó - nyolcszázadik évfordulós szakkikk szerint a király levele a *primes hospites regni* (az ország első vendégei) jelzőt használja ezekre a *hospesekre*, ami akként értelmezendő, hogy ők voltak az erdélyi ország(rész) első, vélhetően a XII. század elején letele-

pedett vendégei.¹¹ Óvatosságra inthet azonban, hogy sem *Endlicher* latin nyelvű szövegkiadása nem tartalmazza, sem Szentpéter több megjelenési forrást vizsgáló kritikai jegyzéke nem említi a *primes hospites regni* kitétel.¹² Arra azonban valóban utal az oklevél szövege, hogy a benne foglalt szabadságokat már II. András elődeinek – máig nem ismert – kiváltságlevelei is tartalmazták.

A szatmárnémetiek 1230. évi kiváltságlevelének narratio (elbeszélés) részében írtak szerint e vendégek úgy tartják magukról, hogy – az egyébként bajor származású – Gizella királyné telepítette le őket a Szamos folyónál. Annyi tehát legalább bizonyos, hogy a XIII. század elején a szatmárnémetiek a magyar király országában Szent István kora óta letelepedettnek tartották magukat, illetve ilyennek ismerték őket.

Az *Andreanum* maga is utal arra, hogy II. András az erdélyi szászok korábbi – az oklevél szövege szerint II. Gézától nyert – szabadságait erősíti meg,

Wenzel Gusztáv pedig rámutat arra is, hogy e szászok mindig tekintélyes helyet foglaltak el Erdély lakosai között, és hazai történetük a magyarok „beköltözködése általi gyarmatosítás” időszakáig vezethető vissza. Mitöbb, szerinte Szent István Intelmeinek az ország számára hasznot hozó és a királyi udvar fényét emelő vendégekre vonatkozó kitétele is rájuk vonatkozhat.¹³

Mindezek alapján egyfelől igazolható, hogy a II. András által kiváltságolt német vendégek magyarországi jelenléte időben korábbra, akár a királyság kezdetéig is visszanyúlhat. Másfelől, e szabadságlevelek hasonlóságai és összefüggései – a XIII. század későbbi *hospes-kiváltságainak* nagyobb mintájában is elhelyezve – azt mutatják, hogy bennük nem a királyi jóindulat vagy érdek eseti fellángolásait, hanem egy céltudatos hatalmi politika több-kevesebb következetességgel véghezvitt lépéseit kell látnunk.

Hivatkozások:

- Pauler Gyula: A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt II. Budapest, 1899. Atheneum, 41. p.
- Szentpéter Imre: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica I/ 1. Budapest, 1923. MTA, 78–79., 84. p.
- Uo. 135. p.
- Endlicher, Stephanus Ladislaus: Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana. Sangalli, 1849. Scheitlin & Zollikofer, 420–423. p.
- Uo. 403–405. p.
- Fejér, Georgius: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis VII/4. Budae, 1837. Typis Regiae Scient. Universitatis Ungaricae, 74–75. p.
- Szentpéter 1923. 137–138. p.
- Endlicher 1849. 426–428. p.
- László Balázs: Hospes-privilegiumok az Árpád-kori ius regium rendszerében. In Harsányi Szabolcs Gergő – Szabó Beáta (szerk.): PSAK XII. Pro Scientia Aranyermesek XII.

Konferenciája. Eger, 2015. PSAT, Líceum Kiadó, 198. p.

¹⁰ Blazovich László: Az Andreanum és az erdélyi szászok az etnikai autonómiák rendszerében a középkori Magyarországon. Erdélyi Múzeum, 2005. 3–4. sz. 6., 15. p.; P. Szabó Béla: Az erdélyi szászok arany szabadságlevele (1224) és annak hatása a közösség hetedfél százados történetére. In Mezey Barna (szerk.): Az Aranybulla a jogtörténetében. Budapest, 2022. Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, 212. p.

¹¹ Salagean, Tudor Alexandru: Cricau – un sat din comitatul Alba in secolele XIII–XV. Apulum, 2006. 2. sz. 51., 60. p.

¹² Endlicher 1849. 403–404. p., Szentpéter 1923. 71. p.

¹³ Wenzel Gusztáv: Adalék az erdélyi szászok történetéhez az Andreanum előtti időből. Budapest, 1873. Athenaeum, 3–4., 13–16., 18–21. p.

Képek elérhetősége:

1. oldal: II. András ábrázolása a Képes Krónikában.
[https://hu.wikipedia.org/wiki/II._András_magyar_király#/media/Fájl:Andrew II \(Chronicon Pictum 124\).jpg](https://hu.wikipedia.org/wiki/II._András_magyar_király#/media:Fájl:Andrew II (Chronicon Pictum 124).jpg)
Letöltés ideje: 2025. május 26.
2. oldal: Magyarország a XIII. század derekán. Térkép.
Tervezte: dr. Baróti Lajos, rajzolta: Hátsek Ignác.
keptar.niif.hu/html/kepoldal/index.phtml?id=5706
Letöltés ideje: 2025. május 26.